

УКРАЇНА ЯК АГРАРНА СУПЕРДЕРЖАВА

UKRAINE AS AN AGRICULTURAL SUPERSTATE

У статті розглянуто можливості розвитку аграрно-промислового комплексу в умовах фінансової кризи в Україні, яка охопила практично всі галузі. Останнім часом у суспільстві сформувалася думка, що в нинішній соціально-економічній ситуації тільки аграрно-промисловий комплекс може за відносно невисоких витрат забезпечувати стабільне зростання ВВП. Фактично така стратегія – це відмова від прерогативи виробництва продукції з високою доданою вартістю на користь сировини.

Ключові слова: аграрно-промисловий комплекс (АПК), галузь промисловості, сировина, стратегія, структура виробництва, ВВП, експорт, імпорт, сальдо, економіко-математична модель (ЕММ), агротренд.

В статье рассмотрены возможности развития аграрно-промышленного комплекса в условиях финансового кризиса в Украине, который охватил практически все отрасли. В последнее время в обществе сформировалась мысль, что в существующей социально-экономической ситуации только аграрно-промышленный комплекс может при относительно

невысоких затратах обеспечивать рост ВВП. Фактически такая стратегия – это отказ от прерогативы производства продукции с высокой добавленной стоимостью в пользу сырья.

Ключевые слова: аграрно-промышленный комплекс (АПК), отрасль промышленности, сырье, стратегия, структура производства, ВВП, экспорт, импорт, сальдо, экономико-математическая модель (ЭММ), агротренд.

In the article, the possibilities of development of the agrarian – industrial complex in the conditions of the financial crisis of Ukraine which covered practically all areas of the state activity are considered. Recently, the society has formed the idea that in the current socio-economic situation, only agro-industrial complex, may at a relatively low cost to ensure a stable GDP growth. In fact, such a strategy is the rejection of the prerogative of producing high value-added products in favour of raw materials.

Key words: agroindustrial complex (AIC), industry, raw material, strategy, production structure, GDP, export, import, balance, economic and mathematical model (EMM), agricultural market.

УДК 631(477)

Гордієнко В.О.

к.е.н., доцент кафедри фінансів суб'єктів господарювання та страхування
Університет митної справи та фінансів
Шевченко Н.І.

к.держ.упр., доцент кафедри фінансів суб'єктів господарювання та страхування
Університет митної справи та фінансів

Постановка проблеми. У суспільстві України існує думка, що за рахунок розвитку АПК можливо подолати спад економіки. Таку ж економічну політику рекомендують Україні й західні політики. Так, посол США в Україні Джефрі Пайетт висловився про потенціал України: «Україна – один із найбільших виробників сільгосппродукції в світі, але вона повинна стати сільськогосподарською супердержавою. В Україні зосереджено близько чверті всіх чорноземів світу, а в минулому році експорт агропродукції досяг \$14,5 млрд.» [1]. Фактично така економічна політика – це відмова від прерогативи виробництва машинобудування на користь сировини. Сировинні ринки не мають перспективи, аграрний комплекс не може бути локомотивом економіки держави, а зростання обсягів експорту сільгосппродукції не слід ставити за пріоритетну мету діяльності уряду. Ця стратегія не нова, вона з'явилася на початку 90-х років. Її реалізація призвела до падіння ВВП із 1990 по 2017 р. більше ніж удвічі [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження впливу структури економіки на її ефективність знаходять відображення у наукових працях В. Симоненко [2], М. Азарова [3], Л. Федулової [4], М. Меламеда [5] та ін. Але слід зазначити, що у цих дослідженнях аналіз структурних змін розглядається за короткий період, що явно недостатньо для аналізу їхнього впливу на економіку, а також без порівняння зі структурними змінами у провідних країнах світу. У працях майже не застосовуються економіко-математичні методи, за

допомогою яких можна отримати кількісний зв'язок чинників, що впливають на галузеве виробництво продукції.

Постановка завдання. Метою дослідження є узагальнення теоретичних положень та методичних підходів до державної структурно-інноваційної політики щодо створення сучасного, інтегрованого у світове виробництво, здатного до саморозвитку промислового комплексу України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна має гарні можливості для розвитку сільського господарства. Площа країни – 603,7 тис. км² (за цим показником Україна – найбільша держава Європи), а більшість земель – це славетні українські чорноземи. Такі умови дають змогу повністю забезпечити населення основними видами продовольства (рис. 1) [6].

Забезпеченість населення основними видами продовольства зумовила позитивне торговельне сальдо сільськогосподарської та продовольчої продукції (рис. 2).

У 2016 р. Україна продала аграрної продукції на \$15,3 млрд. Головні покупці продукції українського АПК – Європа, Індія та Єгипет. Але щоб прогнозувати стан українського АПК у майбутньому, необхідно розглянути всі елементи та взаємозв'язки, що впливають на його подальший розвиток. Слід констатувати, що з 1990 р. індекси виробництва продукції рослинництва і тваринництва змінювалися у протилежних напрямках (рис. 3) [6].

Аналізуючи зміну індексів виробництва продукції рослинництва і тваринництва, можна зро-

бити висновок, що розвиток сільськогосподарства відбувався у напрямі виробництва проміжної продукції з меншою доданою вартістю і з орієнтацією АПК на її експорт. Причому на індекс рослинництва найбільше вплинуло зростання обсягів виробництва соняшника (5,3 рази), що в подальшому призведе до виснаження землі під посівні культури. Падіння індексів виробництва продукції тваринництва з 1990 р. підтверджується й різким падінням кількості голів великої рогатої худоби (у 6,7 рази) і свиней (у 3 рази). Чекати росту виробництва продукції тваринництва у цій ситуації неможливо. Можна чекати й подальшого падіння.

Для встановлення причини зростання виробництва продукції рослинництва нами було запропоновано гіпотезу, що на показник, можливо, вплинули такі чинники, як кількість внесених добрив на 1 га та прямі інвестиції в сільське, лісове та рибне господарство. Перевірку гіпотези ми здійснили за допомогою побудови ЕММ. Для побудови залежності врожайності зернових та зернобобових культур від кількості внесених мінеральних добрив (у поживних речовинах) та прямих інвестицій у сільське,

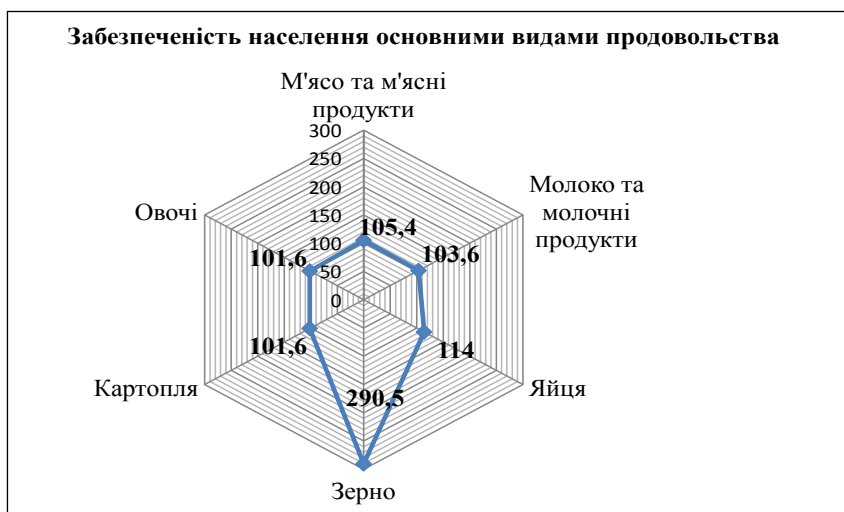

Рис. 1. Забезпеченість населення основними видами продовольства

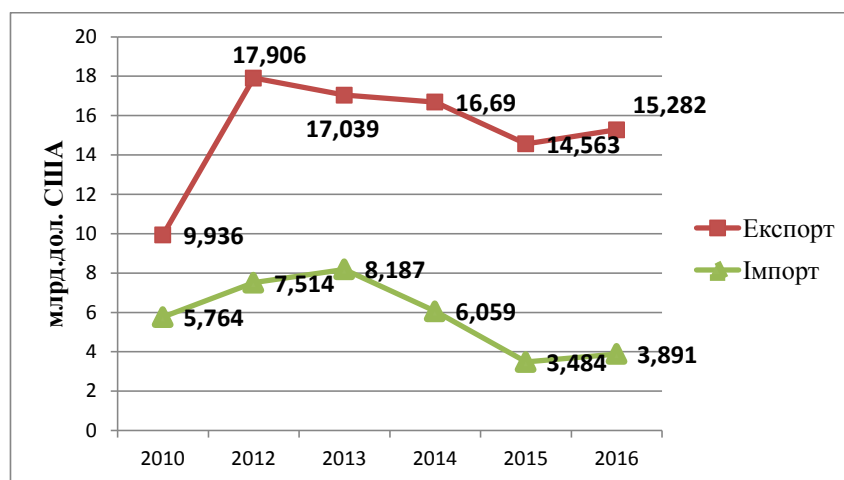

Рис. 2. Динаміка експорту та імпорту сільськогосподарської та продовольчої продукції, млрд. дол. США

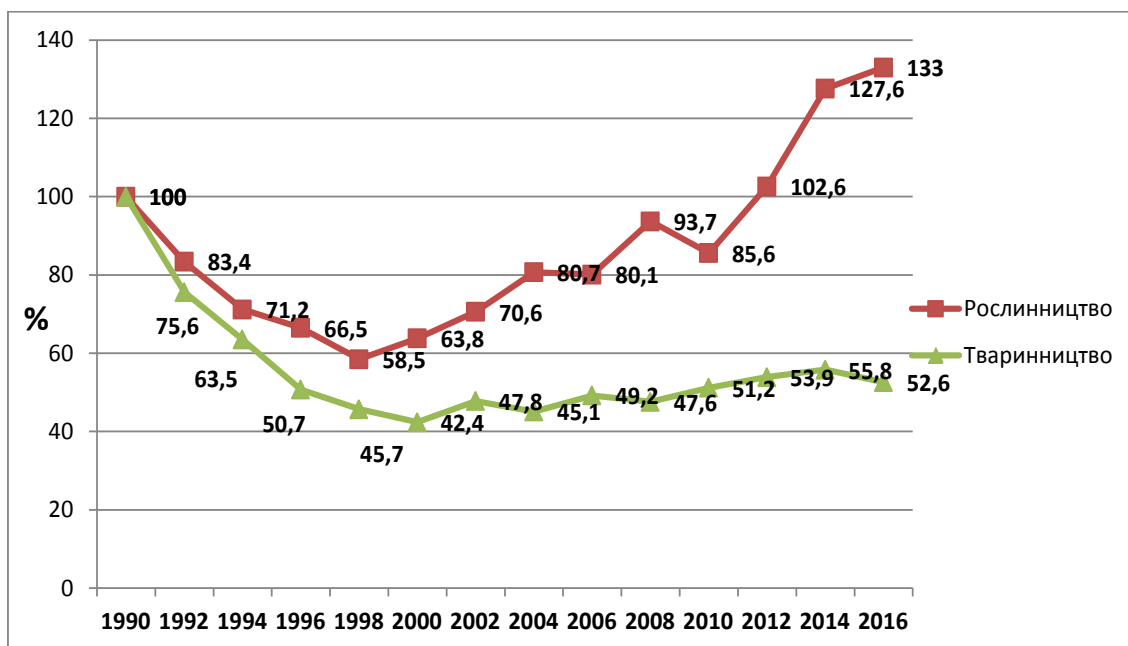

Рис. 3. Індекси виробництва продукції рослинництва і тваринництва, %

Таблиця 1

Статистичні дані взаємозалежних показників

Рік	2000	2005	2010	2012	2013	2014	2015	2016
Внесено мінеральних добрив на 1 га, кг	60	72	84	92	97	100	98	110
Урожайність культур зернових та зернобобових, центнерів з 1 га	19,4	26	26,9	31,2	39,9	43,7	41,1	46,1
Прямі інвестиції в сільське, лісове та рибне господарство, млн. дол. США	–	–	680	736	728,4	776,9	617	502,2

Таблиця 2

Виробництво продукції хімічної промисловості України для сільського господарства

Рік	2012	2013	2014	2015	2016
Сечовина, тис. т N	1800	1355	997	984	945
Нітрат амонію, тис. т N	870	772	534	361	485

лісове та рибне господарство застосовано кореляційно-регресійний аналіз. Для побудови ЕММ зібрано попередні статистичні дані взаємозалежних показників. Їх джерелом були статистичні збірники Державної служби статистики України [6] (інформація для побудови моделей наведена в табл. 1).

Просторові ряди на відміну від динамічних дають можливість вивчати не розвиток процесу в динаміці, а кількісний вплив чинника X на показник Y. Табличний процесор Excel пропонує функцію, яка знаходить значення оцінок параметрів залежності за методом найменших квадратів. За допомогою табличного процесору Excel отримано модель залежності врожайності зернових та зернобобових культур від кількості внесених мінеральних добрив (у поживних речовинах) (рис. 4).

Аналізуючи отримані статистичні оцінки ЕММ (рис. 4), можна констатувати: врожайність зернових та зернобобових культур на 90,6% ($R^2=0,9061$) залежить від мінеральних добрив (у поживних речовинах), внесених на 1 га, модель адекватна, коефіцієнти регресії значимі. Таким чином, зростання виробництва продукції рослинництва здійснювалося за рахунок збільшення кількості мінеральних добрив (у поживних речовинах), внесених на 1 га. Але така стратегія на майбутнє досить проблематична в ситуації, що склалася у виробництві продукції хімічної промисловості України для сільського господарства (табл. 2) [6].

За досліджений період виробництво сечовини зменшилося у 1,9 рази, а нітрату амонію – у 1,8 рази. І цей тренд у перспективі буде зберігатися, оскільки сировиною для виробництва добрив є природний газ. Ціна природного газу збільшується пропорційно ціні нафти (за останній час вона збільшилася майже у два рази), що призводить до збитковості виробництва добрив і закриття підприємств. Так, у 2018 р. закрилися ПО «Азот» і Одеський припортовий завод.

Модель залежності врожайності зернових та зернобобових культур від прямих інвестицій у сільське, лісове та рибне господарство представлено на рис. 5.

Аналізуючи отримані статистичні оцінки ЕММ (рис. 5), можна констатувати: прямі інвестиції в сільське, лісове та рибне господарство не впливали на врожайність зернових та зернобобових культур ($R^2=0,1325$), модель не адекватна, коефіцієнти регресії незначимі. Отримані результати можливо пояснити тільки незначним рівнем прямих інвестицій, які не могли вплинути на врожайність зернових та

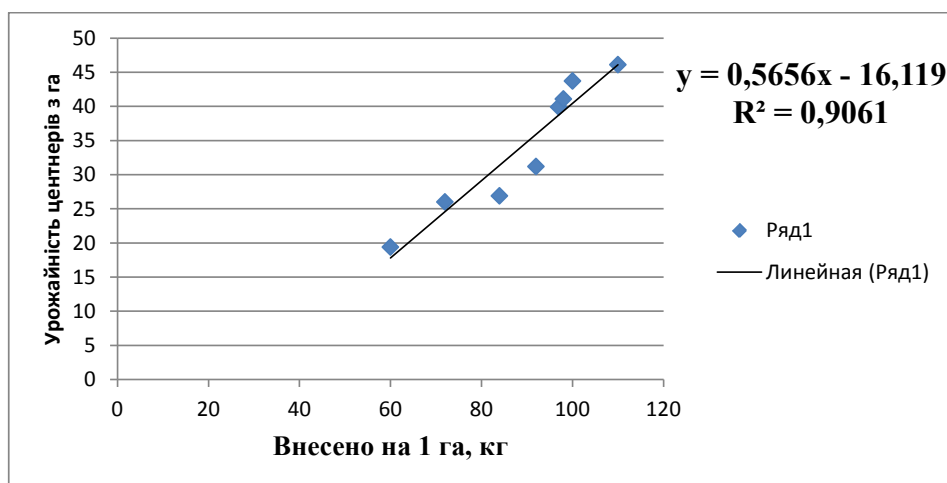

Рис. 4. Модель залежності врожайності зернових та зернобобових культур від кількості внесених мінеральних добрив (у поживних речовинах)

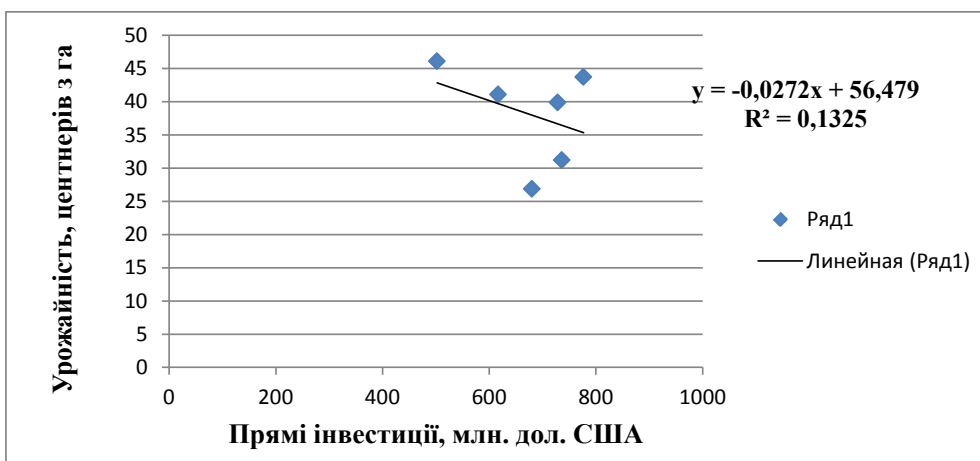

Рис. 5. Модель залежності врожайності зернових та зернобобових культур від прямих інвестицій у сільське, лісове та рибне господарство

зернобобових культур, тим більше що за досліджуваний період вони зменшилися у 1,35 рази.

До інших чинників, що будуть негативно впливати на врожайність рослинної продукції, слід віднести падіння виробництва тракторів із 1990 по 2010 р. у 70 разів. Після падіння виробництва до 2012 р. збільшилося тільки у 3,5 рази, у подальшому практично не змінювалося і становить 4–5 тис. на рік (рис. 6).

На думку експертів, потреба АПК у тракторах удесятеро більше [7]. Частково ця потреба задовольняється за рахунок дорогої імпоротної техніки. Таким чином, продаємо сировину – купуємо високотехнологічну продукцію з високою доданою вартістю.

Слід також констатувати падіння за останні п'ять років виробництва плугів – у 5,5 рази та енергетичних потужностей у сільськогосподарських підприємствах – у 1,3 рази.

Зробимо припущення: Україна попри все стає аграрною супердержавою. Чи забезпечить АПК соціально-економічний розвиток держави? Двадцятка розвинутих країн світу – це країни, ВВП яких перевищує 1 трлн. дол. США, що приблизно у 10 разів більше, ніж нині в Україні. Природно, необхідно зрозуміти, як ці країни досягли такого рівня. Для цього слід дослідити й порівняти макроструктури економік провідних країн і України. Макроструктури країн світу досліджуються за сегментами: промисловість, сільське господарство, послуги. Порівняльний аналіз макроструктури економіки України і США представлено на рис. 7 [8].

У макроструктурі провідних країн частка АПК становить близько 1%. Таким чином, їхній високий соці-

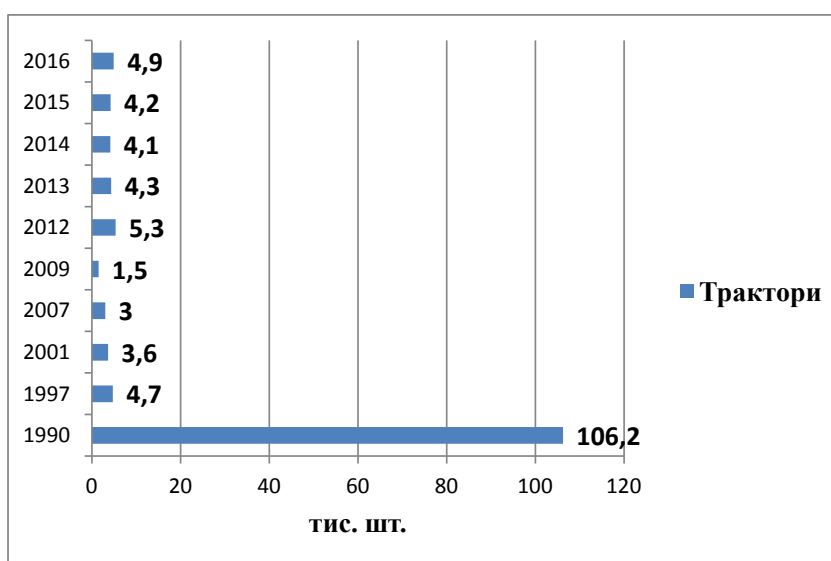

Рис. 6. Виробництво тракторів

ально-економічний рівень досягнуто не за рахунок розвитку АПК. Тенденції економіки провідних країн світу нині такі, що галузі матеріального виробництва, тобто галузі, де виготовляються матеріально-речові вироби, становили лише третину ВВП. А галузі, що забезпечують усі різноманітні види послуг, включаючи торгові, фінансово-банківські, транспортні, комунікаційні, комунальні та ін., підвищили свою частку до 70%. Феномен сфери послуг – це явище суспільства, яке вступило в постіндустріальну еру свого розвитку, коли роль людського складника багаторазово зростає й усе більшого значення набуває обслуговування людини, від здоров'я, освіти і креативності якої залежить науковий потенціал країни, що став вирішальним аргументом у суперечках держав за лідерство в сучасному світі. Проведені нами дослідження показали, що зростання частки послуг у макроструктурі економіки суттєво впливає на зростання ВВП (близько 60% зростання функції пояснюються впливом структури) [9].

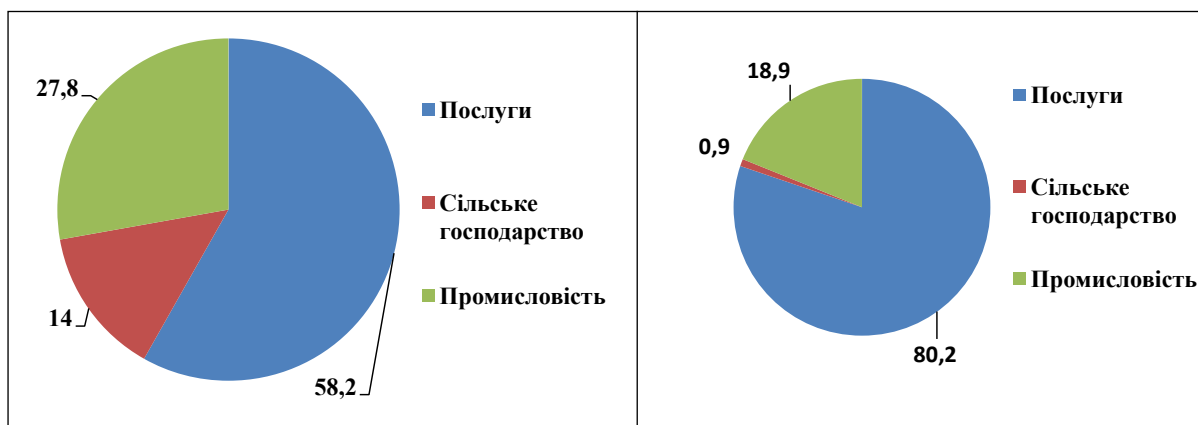

Рис. 7. Порівняльний аналіз макроструктури економіки України і США

Висновки з проведеного дослідження. Підводячи підсумки системного дослідження АПК, можна констатувати, що позитивний агротренд в Україні не збережеться. У кращому разі, якщо будуть гарні погодні умови (зокрема, кількість опадів), виробництво стабілізується на досягнутому рівні. Частка сільського господарства у ВВП традиційно нижче для країн із більш розвинутою економікою. Серед економік, які увійшли в даний порівняльний аналіз, найбільша частка сільського господарства характерна для Індії (17%) та Китаю (8,9%). Для розвинених економік, таких як США і Німеччина, характерна частка сільського господарства у ВВП на рівні 1–3%, тому розвиток АПК не може бути локомотивом економіки держави, а зростання обсягів експорту сільгосппродукції не слід ставити за пріоритетну мету діяльності Мінагрополітики України. Для підвищення ефективності АПК передусім потрібно відродити тваринництво, виробництво продукції хімічної промисловості та машинобудування для сільського господарства, розвивати переробку і внутрішнє споживання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Пайет: Украина должна стать сельскохозяйственным супергосударством. URL: www.segodnya.ua/economics/business/payett-ukraina-dolzhna-stat-selskohozyaystvennym-supergosudarstvom-694357.html.
2. Симоненко В.К. Пятилетка крутого пике. Экономические эссе. К.: Довіра, 2016. 327 с.
3. Азаров Н. О бедной экономике замолвите слово. Економіст. 2008. № 7. С. 18–21.
4. Федулова Л. Тенденції розвитку високотехнологічного сектору економіки України. Економіст. 2009. № 1. С. 32–36.
5. Меламед М. Відтворювальна структура ВВП та її вплив на економічний розвиток України. Вісник НБУ. 2005. № 12. С. 8–17.
6. Державна служба статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua.
7. Грицишин М., Перепелиця Н. Ринок тракторів в Україні. Спецвипуск. Пропозиція. Сучасна техніка для сучасного аграрія. 2017. С. 4–6.

8. ВВП по секторам экономики. URL: http://www.yestravel.ru/world/economy/gdp_composition_by_sector/.

9. Гордієнко В.О. Проблеми структурної перебудови економіки України: монографія. Дніпропетровськ: Дніпропетр. держ. фін. акад., 2012. 200 с.

REFERENCES:

1. Payet: Ukrayna dolzhna stat' sel'skokhozyaystvennym superhosudarstvom. URL: www.segodnya.ua/economics/business/payett-ukraina-dolzhna-stat-selskohozyaystvennym-supergosudarstvom-694357.html. (in Russian).
2. Symonenko V.K. Pyatyletka krutoho pyke. Ekonomicheskiye esse [Simonenko in to a five-year steep peak. Economic essays]. – K.: Dovira, 2016. – 327 s. (in Russian).
3. Azarov N. O bednoy ekonomyke zamolvite slovo. On a poor economy, say a word / N. Azarov // Ekonomist. 2008. – No. 7. – P. 18–21.
4. Fedulova L. Tendentsiyi rozvytku vysokotekhnolohichnoho sektoru ekonomiky Ukrayiny. – Trends in the development of the high-tech sector of the Ukrainian economy / L. Fedulova // Ekonomist. – 2009. – No. 1. – P. 32–36.
5. Melamed M. Vidtvoryval'na struktura VVP ta yiyi vplyv na ekonomichnyy rozvytok Ukrayiny. – The reproductive structure of GDP and its impact on the economic development of Ukraine / M. Melamed // Visnyk NBU. – 2005. – No. 12. – P. 8–17.
6. The State Statistics Service of Ukraine. URL: www.ukrstat.gov.ua.
7. Rynok traktoriv v Ukrayini – The tractor market in Ukraine / M. Hrytysyshyn, N. Perepelytsya // Spetsvypusk zh. Propozytsiya. Suchasna tekhnika dlya suchasnoho ahrariya. 2017. – P. 4–6 (in Russian).
8. VVP po sektoram ekonomyky. URL: http://www.yestravel.ru/world/economy/gdp_composition_by_sector/ (in Russian).
9. Hordiyenko V.O. Problemy strukturnoyi perebudovy ekonomiky Ukrayiny [Structural restructuring of the Ukrainian economy]. – Dnipropetrovs'k: Dnipropetr. derzh. fin. akad., 2012. – 200 s. (in Ukrainian).

Gordienko V.O.

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Finance of Business Entities and Insurance
University of Customs and Finance

Shevchenko N.I.

Candidate of Public Administration, Senior Lecturer at
Department of Finance Business Entities and Insurance
University of Customs and Finance

UKRAINE AS AN AGRICULTURAL SUPERSTATE

In the Ukrainian society, there is the opinion that the development of the agroindustrial complex may overcome the economic downturn. Ukraine and western politicians recommend the same economic policy. So the US ambassador to Ukraine Geoffrey Pyatt spoke about the potential of Ukraine: "Ukraine is one of the largest producers of agricultural products in the world, but it must become an agricultural superpower. In Ukraine, about a quarter of all black earth in the world is concentrated, and last year the export of agricultural products reached \$14.5 billion."

In fact, such an economic policy is the abandonment of the prerogative of machine-building production in favour of raw materials. Raw markets have no prospects, the agrarian complex cannot be the locomotive of the state's economy, and the growth of exports of agricultural products should not be set as a priority goal of the government. This strategy is not new; it appeared in the early 90s. Its implementation led to a drop in GDP from 1990 to 2017 more than 2 times.

In the macrostructure of the leading countries, the share of the agroindustrial complex is about 1%. Thus, their high socioeconomic level is not attained due to the development of the agroindustrial complex. Trends of the economy of the leading countries of the world are such that the branches of material production, that is, the area where the material goods are made, amounted to only one-third of GDP. And the branches that provide all kinds of services, including trade, finance, banking, transport, communications, communal services, and others, increased their share to 70%.

The phenomenon of the sphere of services is the phenomenon of a society that entered the post-industrial era of its development, when the role of the human factor is multiplying and the increasing importance of human services, the health, education, and creativity of which depends on the scientific potential of the country, which became a decisive argument in disputes States for Leadership in the Modern World. The studies conducted by us have shown that the growth of the share of services in the macrostructure of the economy significantly influences GDP growth (about 60% of the growth of the function due to the influence of the structure).

Summarizing the systematic research of the agroindustrial complex, it can be stated that a positive agromarket in Ukraine will not be preserved. In the best case, if there are good weather conditions (in particular, the amount of precipitation), production is stabilized at the achieved level.

The share of agriculture in GDP is traditionally lower for countries with more developed economies. Among the economies included in this comparative analysis, the largest share of agriculture is characteristic of India (17%), China (8.9%). For developed economies such as the USA and Germany, the share of agriculture in GDP is typical of 1-3%, so the development of the agroindustrial complex cannot be the locomotive of the state's economy, and the growth of exports of agricultural products should not be set as a priority goal of the Ministry of Agrarian Policy of Ukraine.

Instead, in order to increase the efficiency of the agroindustrial complex, it will first be necessary to revive livestock production, production of chemical products and machinery for agriculture, develop recycling and domestic consumption.